
RAPORTTI

20602052

NOKIAN KUMITEHTAAN RAKENNUSINVENTOINTI

2018-10-22

SWECO YMPÄRISTÖ OY

Maritta Heinilä, Maria Kirveslahti

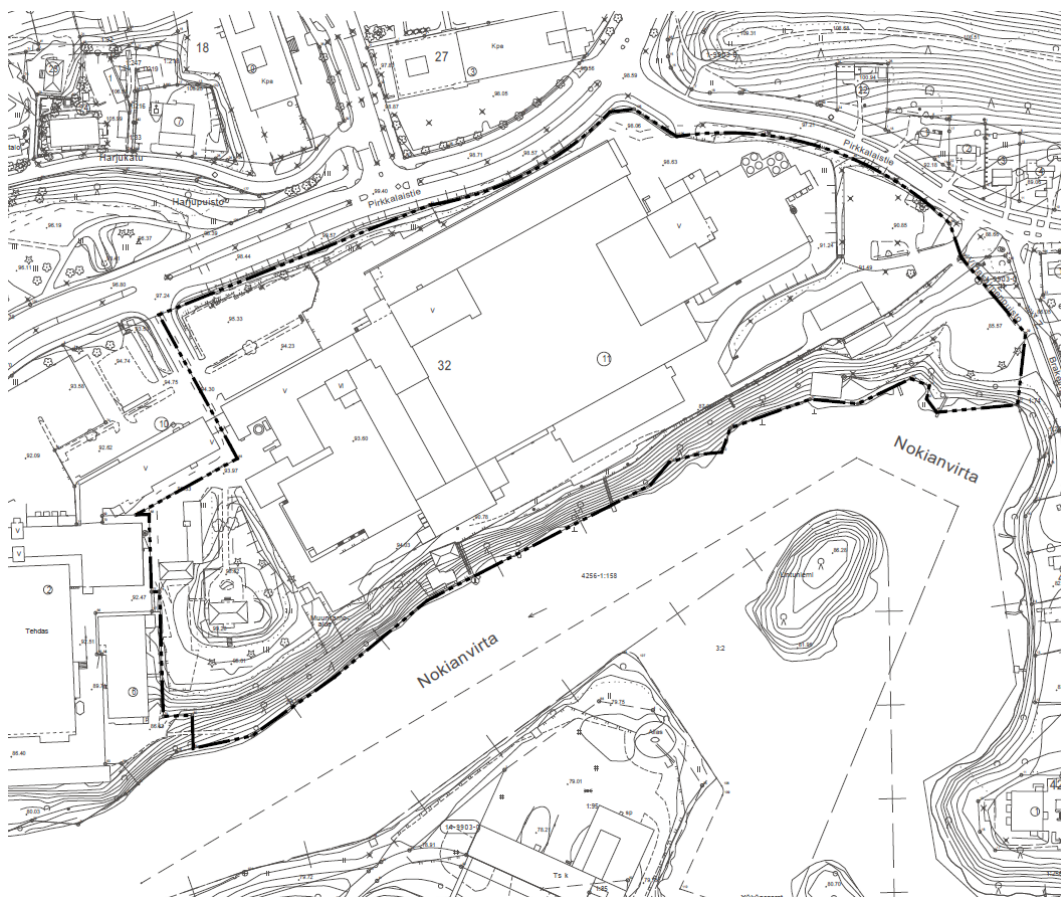
Sisältö

1	Johdanto	2
1.1	Inventoitava alue ja rakennukset	2
1.2	Työn tilaaja ja laatijat	2
1.3	Menetelmät	3
1.4	Aiemmat inventoinnit	3
1.5	Lähtötiedot	3
2	Taustaa	4
2.1	Selvitysalueen kuvaus	4
2.1.1	Selvitysalueen sijainti	4
2.1.2	Selvitysalueen rakennuskanta	6
2.1.3	Nokian keskustan kehittyminen	7
2.1.4	Kumitehtaan lyhyt historia	12
2.1.5	Arkkitehti W.G. Palmqvist	15
2.1.6	Kaavoitus- ja suojelutilanne	15
2.2	Arkkitehtuurin kehitys 1920-luvulta 1960-luvulle	19
2.3	Sotien jälkeinen tehdasrakentamisen kehitys	20
3	Kohdekuvaukset	22
3.1	Rengastehdas	22
3.2	Sauna	27
3.3	Kumitehtaan paloasema	28
3.4	Autotalli	30
3.5	Hakkalinna	31
4	Johtopäätökset	33
4.1	Arvottaminen	33
4.1.1	Arvottamisen periaatteet	33
4.1.2	Selvitysalueen arvot	34
4.2	Suosituksset	35
4.2.1	Suosituksset rakennuksia koskien	35
4.2.2	Suosituksset aluekokonaisuutta koskien	35
5	Liitteet	36

1 Johdanto

1.1 Inventoitava alue ja rakennukset

Tämän selvityksen kohteena on Nokian kumitehdas eli Nokian renkaiden kiinteistö 536-1-32-11, joka sijaitsee Pirkkalaistien ja Nokianvirran välissä, Pirkkalaistorin eteläpuolella. Selvityksessä inventoidaan tehdaskompleksi, sauna, paloasema ja siihen liittyvä autotalli. Aiemmin inventoitu ja asemakaavalla suojeltu Hakkalinna ei kuulu inventoitavien rakennusten joukkoon.

Kuva: 1 Selvitysalue rajattu mustalla pistekatkoviivalla.

1.2 Työn tilaaja ja laatijat

Rakennusinventoinnin tilaajana on ollut Nokian Renkaat Oyj. Nokian kaupunki laatii selvitysalueelle asemakaavamuutosta ja kaupungin puolelta työn yhteyshenkilönä on toiminut kaavoitusarkkitehti Johanna Fingerroos. Selvityksen laatijoina ovat toimineet Sweco Ympäristö Oy:stä arkkitehti Maritta Heinilä ja miljööins. AMK Maria Kirveslahti.

1.3 Menetelmät

Tarve rakennetun kulttuuriympäristön arvojen määrittelylle Nokian kumitehtaan osalta asetettiin selvitysaluetta koskevan asemakaavamuutoksen aloitusvaiheen viranomaisneuvottelun yhteydessä 12.6.2018.

Inventointi laadittiin käynnissä olevan asemakaavan muutoksen suunnittelua ja vaikutusten arviointia varten MRL 9 § mukaisesti asemakaavan tarkkuustaso huomioiden. Työssä tavoitteena oli paitsi selvittää tehdasrakennuksen historiaa, ominaispiirteitä, arkkitehtuuria ja arvoja, myös tarkastella rakennetun kulttuuriympäristön erityispiirteitä sekä kumitehtaan roolia keskustan kaupunkikuvassa. Inventointi ei sisältänyt sisätilojen tarkastelua.

Työ aloitettiin järjestämällä neuvottelu 11.9.2018 Nokian kaupungilla Johanna Fingerroosin kanssa, jolloin mm. tarkistettiin työohjelma, sovittiin aikataulusta ja vastaanotettiin työn tausta-aineisto. Kumitehtaan alueella suoritettiin maastokäynti 14.9.2018, jolloin oppaana tehdasalueella toimi Jouni Salonen Nokian Renkailta. Maastokäynnin yhteydessä rakennukset valokuvattiin ulkoapäin, saunan osalta vierailtiin myös sisätiloissa.

1.4 Aiemmat inventoinnit

Suunnittelualuetta koskien on laadittu seuraavat inventoinnit:

- Nokian kaupunki, Keskustan osayleiskaava, Kulttuuriympäristöselvitys, Teija Ahola 2010
- Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016, Pirkanmaan liitto 2016
- Museoviraston laatima RKY inventointi, voimaantulo 1.1.2010.
- Eija, Teivas, Nokianvirran yläjuoksun inventointi ja ympäristöselvitys 1997.

1.5 Lähtötiedot

Työn historia- ja pohjatiedot perustuvat seuraaviin aineistoihin:

- Museoviraston ylläpitämä kulttuuriympäristöportaali rky.fi
- Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016, Pirkanmaan liitto 2016
- Nokian kulttuuriympäristöohjelma, Pirkanmaan ympäristökeskus, Teivas, Eija, Tulonen, Annu, Tampere 2001.
- Keskustan yleiskaavan muutosalueen muinaisjäännösinventointi 2010, Luoto, Kirsi, Jussila, Timo, Mikroliitti Oy, Nokian kaupunki 2010.
- Keskustan osayleiskaava-alueen teollisuusarkeologinen muinaisjäännösinventointi 2012, Luoto, Kirsi, Jussila, Timo, Mikroliitti Oy, Nokian kaupunki 2012.
- Nokian kaupunki. Keskustan osayleiskaava. Kulttuuriympäristöselvitys. Raportti 23.12.2010, Selvitystyö Ahola, Mikkeli, Nokian kaupunki 2010.
- Pirkanmaan teollisuushistoriasivusto Akseli
<http://www.akseli.tampere.fi/nokia/virta/ktehdas.htm>
- <https://www.nokianrenkaat.fi/yritys/hakkapeliitta-80v/historia/1900/>
- Nokian tehdas 1868-1928 Nokia Aktiebolagins julkaisema muistoteos, Karl Ekman, Helsinki 1930
- Suomen Gummitehdas osakeyhtiö 1898-1948, Viktor Hoving, Helsinki 1948
- Nokia osakeyhtiö 1865-1965, Lars G. von Bondsdorff, Helsinki 1965
- Nokia ja Pirkkalan historia, Koivuniemi, Kaarninen, Kaarninen, Forssan kirjapaino 1994

- Inventointikortit, Eija Teivas 1997
- Sotien jälkeinen teollisuusrakentaminen Suomessa - teollisuuden rakennuspäälliköiden historiikki, Lauri Seppänen, Suomen toimitila- ja rakennuttajaliitto RAKLI ry, Teollisuuden rakennuspäälliköt, Vammalan kirjapaino Oy, Vammala 1999
- Standertskjöld, Elina, Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930-1980, Suomen rakennustaiteen museo, Rakennustieto Oy, Helsinki 2011.
- 1930-1950 arkkitehtuurimme vuosikymmenet, Elina Standertskjöld Karisto 2008
- Liike-elämän arkkitehtuuria, Suomen arkkitehtiliitto 1959
- Suomen arkkitehtimuseo, <http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=3864>
- Kansallisbiografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/6316>

2 Taustaa

2.1 Selvitysalueen kuvaus

2.1.1 Selvitysalueen sijainti

Selvitysalue sijaitsee Nokian keskustassa Pirkkalaistien ja Nokianvirran välisellä alueella. Tehdasalue on osa valtakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä, Nokian teollisuuslaitokset, johon kuuluvat Nokianvirran varrelle perustetut metsä- ja kumiteollisuuden tuotantolaitokset. Teollisuusrakennukset muodostavat monikerroksellisen pääosin punatiilisen rakennuskokonaisuuden.

Selvitysalue rajautuu itäosastaan Nokian Portin teollisuus- ja varastointialueeseen, jossa on rakennuskantaa 1920-luvulta eteenpäin. Nokianvirran toisella puolella on Nokian kartanon ja entisen sahan aluetta, joilta avautuu paikoitellen näkymiä tehdasalueelle. Tehtaan ranta on jyrkkä rinne, jota puusto peittää. Pirkkalaistien pohjoispuolella on 1960-70-luvuilla rakentunutta Nokian liikekeskustaa. Koillisosaltaan alue rajautuu harjuun ja itäpuolella alkaa Viikin omakotialue.

Kuva: 2 Selvitysalueen sijainti on osoitettu punaisella viivalla ortokuvassa.

Kuva: 3 Tehdaskompleksilla on merkittävä rooli suurmaisemassa. Kuva etelästä Nokian kartanolle johtavan puukujan varrelta.

Kuva: 4 Kumitehdas yhdessä Nokian Portin teollisuus- ja varastointialueen kanssa muodostaa linnamaisen kokonaisuuden. Näkymä Emäkoskentieltä keskustaa kohden.

Kuva: 5 Kumitehtaan noin 500 metriä pitkä julkisivu Pirkkalaistien varrella rajaa Nokian keskustaa etelän suunnasta.

2.1.2 Selvitysalueen rakennuskanta

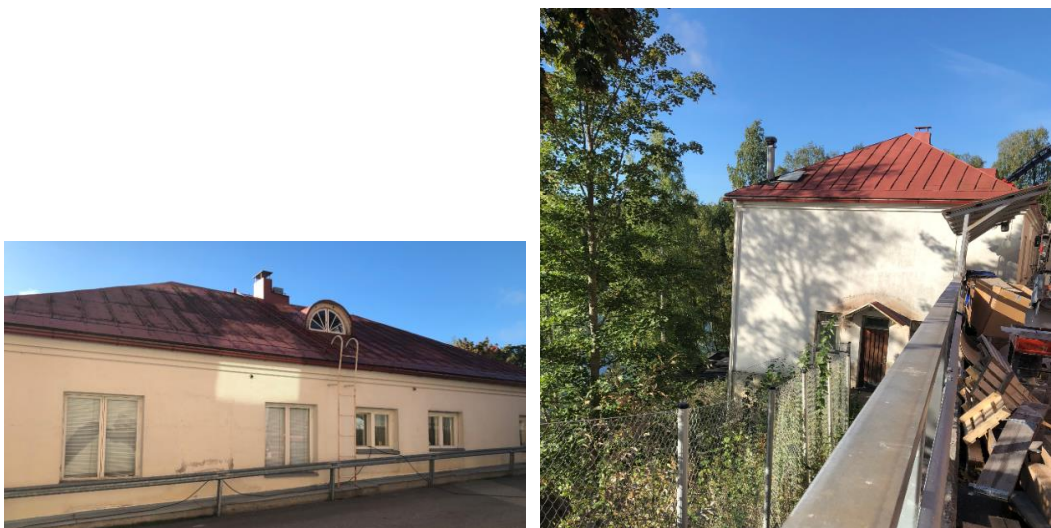
Selvitysalueella on laajan tehdaskompleksin lisäksi asemakaavalla suojeltu isännöitsijän asuinrakennus Hakkalinna, kumitehtaan paloasema, autotalli, sauna, muottivarasto, öljyvarasto ja pumppaamo.

Kumitehtaan alkuvaiheen rakennuskantaa edustaa vuonna 1925 valmistunut isännöitsijän asuintalo Hakkalinna, joka muutettiin työterveysasemaksi vuonna 1978. Rakennusta peruskorjattiin inventointihetkellä 2018. Pääjulkisivun korjaus oli juuri valmistunut, mutta julkisivu etelään oli osittain verhottuna.

Kuva: 6 Vasemmalla Hakkalinna kuvattuna puutarhan suunnasta, oikealla kuva Hakkalinnaan johtavasta puukujanteesta kohti tehtaan porttia.

Entinen sauna, nykyinen koulutustila, on vuodelta 1939. Rakennus toimi inventointihetkellä rakennustyömaan konttorina. Tehdaskompleksi on rakentunut lähes kiinni saunarakennukseen, vain ajoväylä kaiteineen erottaa tehtaan saunasta. Saunan sisätiloja on vuosien saatossa muutettu runsaasti.

Kuva: 7 Aumakattoinen, julkisivupinnaltaan rapattu sauna on vuodelta 1939.

Rengastehtaan vanhimmat rakennusosat ovat arkkitehti W. G. Palmqvistin suunnitteleamia ja ne valmistuivat vuonna 1942. Alun perin kolmikerroksista tehdasta korotettiin 1950-luvulla osittain viisikerroksiseksi. Tehdasta on sittemmin laajennettu vuosikymmenittäin 1960-2010 aikana.

Kuva: 8 Rengastehtaan vanhimmat osat ovat 1940-luvulta ja niitä on korotettu kahdella kerroksella 1950-luvulla.

Punatiilinen paloasema on rakennettu sota-aikaan vuonna 1941 ja autotalli vuonna 1946.

Kuva: 9 Vasemmalla tehtaan oma paloasema. Oikealla autotalli vuodelta 1946.

Katso:
liite 1: kartta selvitysalueen rakentumisesta

2.1.3 Nokian keskustan kehittyminen

Nokia kuului alun perin Pirkkalan suurpitäjään. Omaksi kauppalaksi se jakautui vuonna 1937 ja vuotta myöhemmin sen nimeksi tuli Nokia. Kaupunki kauppalasta tuli puolestaan vuonna 1978.

Nokian tie agraarikunnasta kohti teollisuuskaupunkia sai alkunsa, kun Knut Fredrik Idestam perusti puuhiomon Emäkosken pohjoisrannalle 1860-luvulla. Tehtaiden toimivuuden edellytyksenä olivat hyvät liikenneverkot, ja Nokian Oy rakennutti perustamisvuonnaan puisen sillan Emäkosken yli yhtiön käyttöön. Yleiseen käyttöön tarkoitettu rautasilta valmistui 1893, ja samanaikaisesti yhtiö rakennutti tehdasalueen kautta kulkevan leveän valtamaantien. Rautatie valmistui Hämeenlinnasta Tampereelle vuonna 1875 ja paransi Nokian liikenneyhteyksiä varsinkin vuodesta 1895 lähtien, kun Porin rata ja Nokian asema

valmistuivat. Rautatietä jatkettiin vuonna 1911 Nokianvirran rantaa pitkin Pyhäjärvelle saakka. Nokia-yhtiö pyrki vaikuttamaan aluesuunnitteluun ja erityisesti uusien liikenneväylien linjauksiin kunnassa. Isännöitsijä Ingwald Souranderin aloitteesta toteutettiin uusia tieyhteyksiä, joista tärkein oli vuonna 1923 valmistunut tie Nokian rautatieasemalta tehtaalle. Tie on nimetty Souranderintieksi ja sen varrella on 1920-30 -luvun tehtaan toiminnan ympärille syntyneitä rakennuksia (Kerhola, Kumitehtaan päiväkot), ja sairaalarakennukset (Kulkutautisairaala, Vanha sairaala, Koto-Kavoli).

Teollisuusyhdyskunnan asutus sijoittui aluksi harjulle ja rautatieasemalle vievän tien varrelle, mutta 1920-luvulle tultaessa yhä laajemmin peltomaita oli muutettu asumiskäyttöön. Myös hallinnollinen ja palvelujen keskusta oli keskittynyt harjun ja tehtaiden väliselle alueelle sekä rautatieasemalle. Suomen itsenäistymisen ja talvisodan välissä rakennettiin Nokialle uusia teitä, mukaan lukien Nokian valtatie (1930-luvun lopulla). Ennen tätä itä-länsisuuntainen pääreitti oli etelämpänä sijaitseva Turuntien linjaus. Myös tehdasalue laajentui 1900-luvun aikana ja ennen 1930-luvun lamaa Nokialla oli toiminnassa kahdeksan tehdasta, jotka työllistivät ihmisiä tuottaen mm. paperia, sekä kumi- ja trikootuotteita.

Souranderin aloitteesta Pirkkalan kunta laaditti 1920-luvulla asemakaavan Nokian keskusta-alueelle. Kaavaa ei kuitenkaan koskaan hyväksytty, mutta sitä noudatettiin yleisesti, koska yhtiö paikkakunnan suurimpana maanomistajana toimitti sähköä vain kaavaa noudattaville. 1930-luvulla hyväksyttiin Nokian ensimmäinen asemakaava, jota noudatettiin 1930-luvun loppupuolelle saakka. Otto-livari Meurman laati asemakaavan vuonna 1941, jonka mukaisesti uusia asuinalueita alkoi rakentua uuden valtatie molemmin puolin. Jälleenrakennuskaudella rakennettiin uusia pientalo- ja kerrostaloalueita, sekä puistoja.

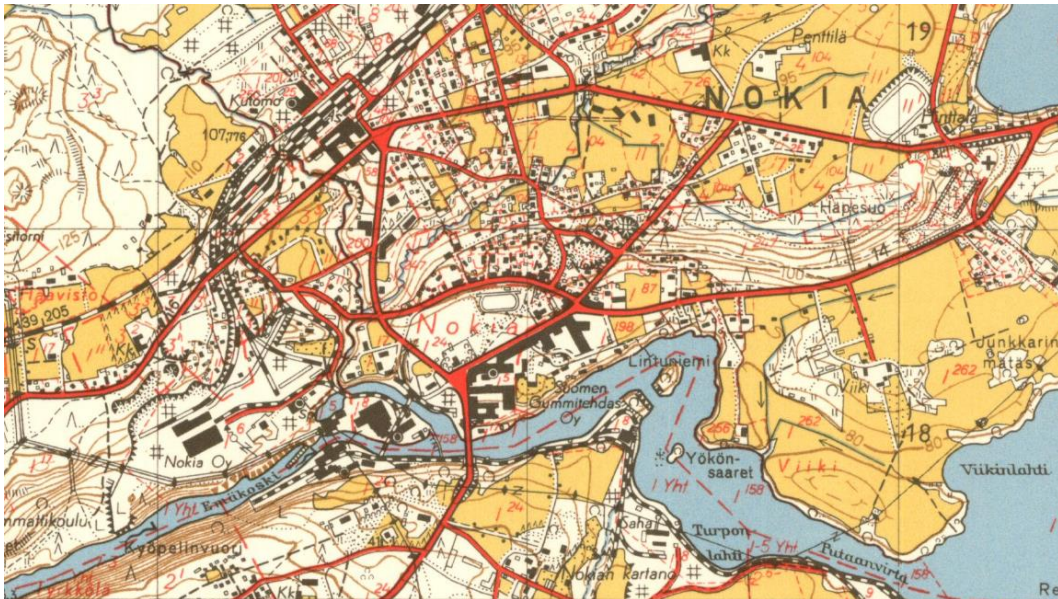
Kuva: 10 Pitäjänkarta vuodelta 1924. 1920-luvun alussa Nokian rautatieaseman ja Emäkosken äärelle sijoittuneen tehdasalueen välissä on suurelta osin maaseutumaista asumista ja viljelyksiä.

Maatalousvaltaiset alueet alkoivat väistyä keskustan tuntumasta, ja 1960-luvulle tultaessa liikekeskustan painopiste oli siirtynyt harjulta Härkitien ja Välimäenkadun uusien reittien lähelle. Nykyisen liikekeskustan alueella olleet soranottoalueet täytettiin ja tasoitettiin. Myös vanhaa rakennuskantaa purettiin 1960-luvulle tultaessa tehokkaamman rakentamisen alta. Vuonna 1961 vahvistettiin Nokian kauppalan uuden liikekeskustan kaava, jonka suunnitteli kauppalanarkkitehti Aarno Hakanen. Asemakaavamuutos ratkaisi mm. keskusta-alueen liikenneväylien sijoittumisen ja pysäköimisalueet, kauppalan uuden liikekeskuksen sijoituksen ja Suomen Kumitehdas Oy:n teollisuuskorttelin laajentamisen, mikä samalla tarkoitti vanhan keskustan sekä sen ja Kumitehtaan välillä sijainneen torin, linja-autoaseman ja urheilukentän sekä vanhojen rakennusten häviämistä uusien tiejärjestelyjen tieltä. Myös Pirkkalaistie joutui siirtymään, koska tehtaan laajennusosat rakennettiin osittain vanhan tien päälle.

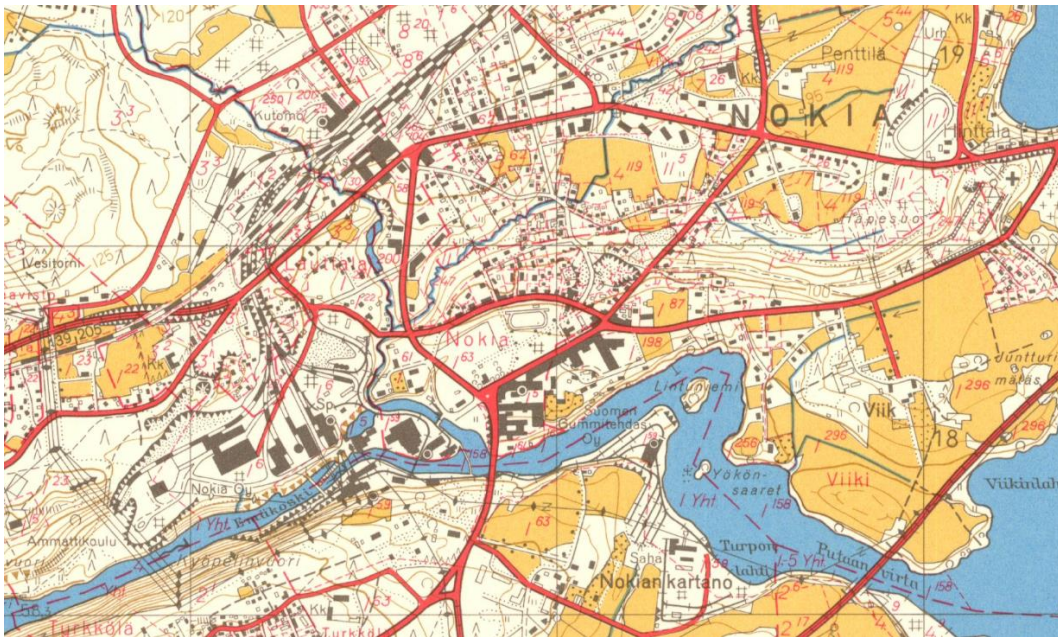
1970-1980-luku toi jälleen uusia kerrostumia Nokian liikekeskustaan isojen markettien ja yhdistettyjen liike- ja asuinkiinteistöjen myötä. Kerroslukujen lisääntyminen näiden ohella on muokannut keskustaa ostoskeskustyyppisestä lähiörakentamisesta kaupunkimaisemmaksi.

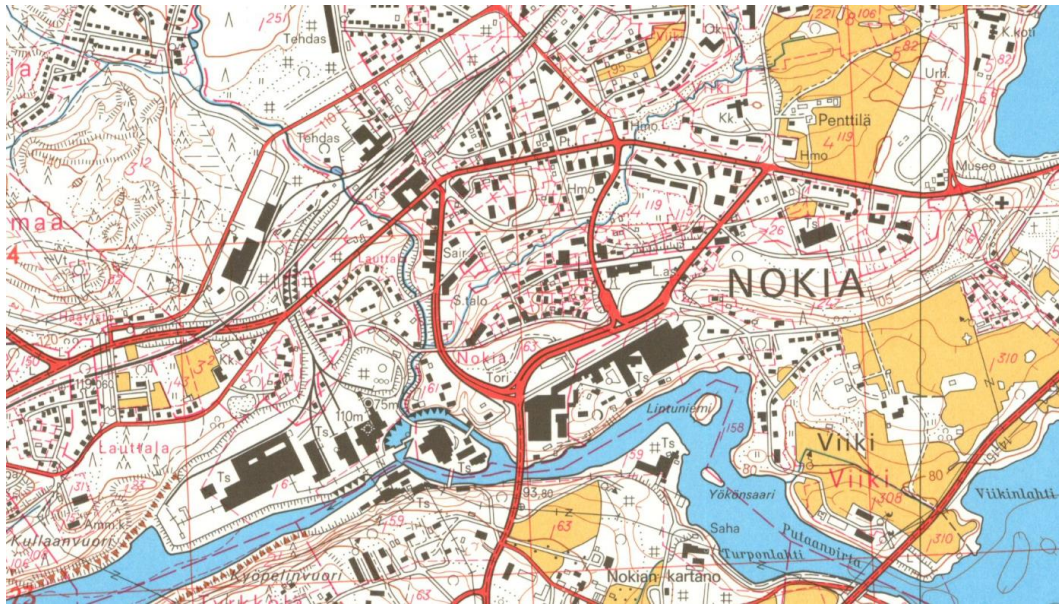
Kuva: 11 Kartta noin vuodelta 1938, Nokian kaupunki, kiinteistö- ja mittaustoimiston arkisto. Tehdasrakentaminen on keskittynyt Emäkoskentien varteen ja Hakkalinna muotopuutarhoineen erottaa raskaan tehdasrakentamisalueen harvaan rakennetusta virkailijoiden asuinalueesta saunoineen. Kauppalan tiivein rakentaminen on keskittynyt Harjukadun varteen.

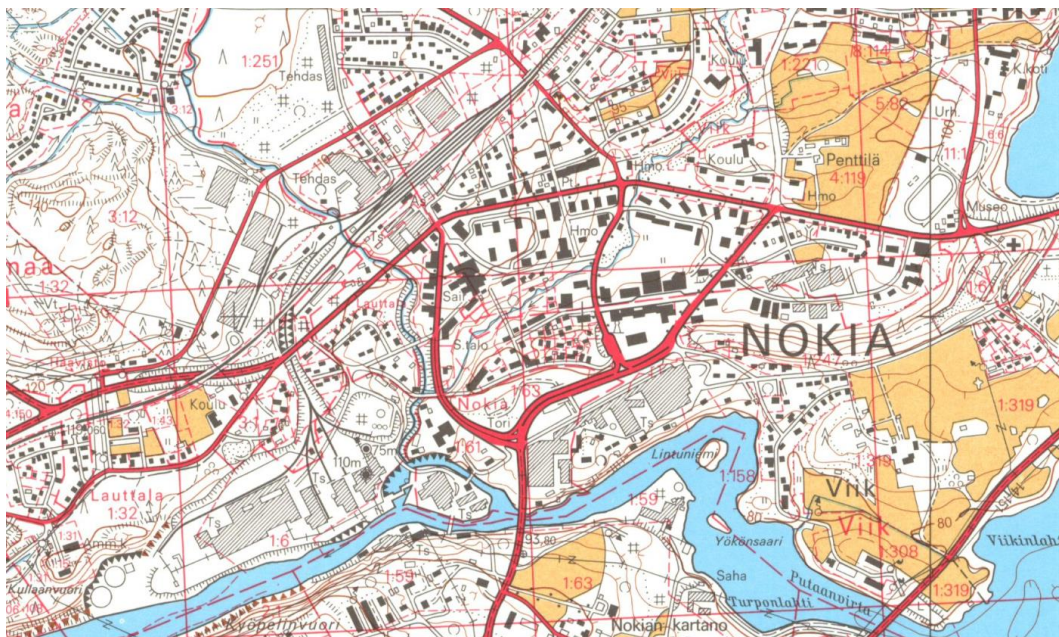
Kuva: 12 Ote maanmittauslaitoksen peruskartalta vuodelta 1954 (c) Maanmittauslaitos. Taajama on muodostunut rautatieaseman ja Emäkosken rannan tehdasalueiden väliin. Souranderintie on rakennut yhdistämään teollisuutta, rautatieasemaa ja keskeisiä liikenteen pääväyliä.

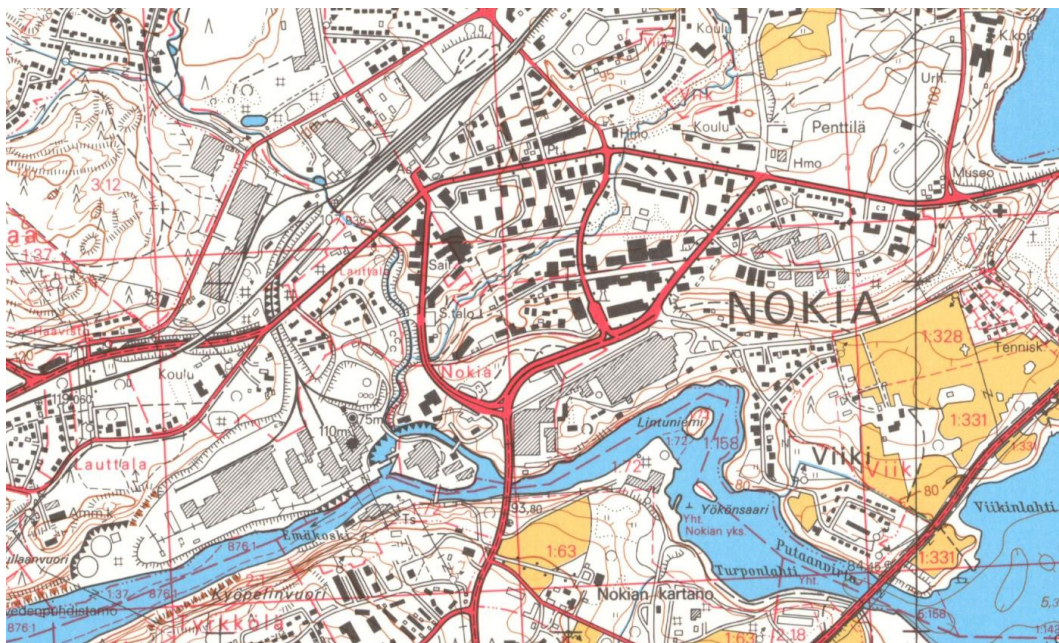
Kuva: 13 Ote maanmittauslaitoksen peruskartalta vuodelta 1961 (c) Maanmittauslaitos. Tehdasalueet sijoittuvat keskustan eteläpuolelle Nokianvirran rannoille. Keskustan painopiste on Harjukadun varrella.

Kuva: 14 Ote maanmittauslaitoksen peruskartalta vuodelta 1975 (c) Maanmittauslaitos. Kartasta näkyy uusien tielinjausten voimakkaita vaikutukset keskusta-alueeseen ja Kumitehtaan tehdasalueen keskeinen sijainti kaupunkirakenteessa. Kumitehtaan tehdasrakennukset ovat kasvaneet runsaasti. Keskustan painopiste on siirtynyt Harjukadulta Härkيتين ja Välikadun varteen. Tehdasrakentaminen on laajentunut myös rautatien pohjoispuolelle.

Kuva: 15 Ote maanmittauslaitoksen peruskartalta vuodelta 1980 (c) Maanmittauslaitos. Terveyskeskuksen ja seurakuntatalon rakentaminen uuden Maununkadun varteen on tiivistänyt keskusta-alueita.

Kuva: 16 Ote maanmittauslaitoksen peruskartalta vuodelta 1991 (c) Maanmittauslaitos.

2.1.4 Kumitehtaan lyhyt historia

Suomen Gummitehdas Osakeyhtiö perustettiin Helsingissä vuonna 1898. Tehtaan toiminta siirrettiin pääkaupungista Nokialle Emäkosken sillan yli johtavan tien varteen vuonna 1904. Nokianvirran varrella toimivat tuolloin jo paperitehdas sekä voimalaitos. Kumitehdasta varten rakennettiin tiilinen tehdasrakennus. Tehdas sai sähkövoimansa vieressä sijainneelta puunjalostustehtaalta, Nokia Oy:ltä, jonka pääomistajaksi Gummitehdas tuli vuonna 1919. Kolme vuotta myöhemmin yhtiö hankki myös Suomen Kaapelitehtaan osake-enemmistön. Suomen Gummitehdas vaihtoi nimensä Suomen Kumitehdas Oy:ksi vuoden 1959 aikana.

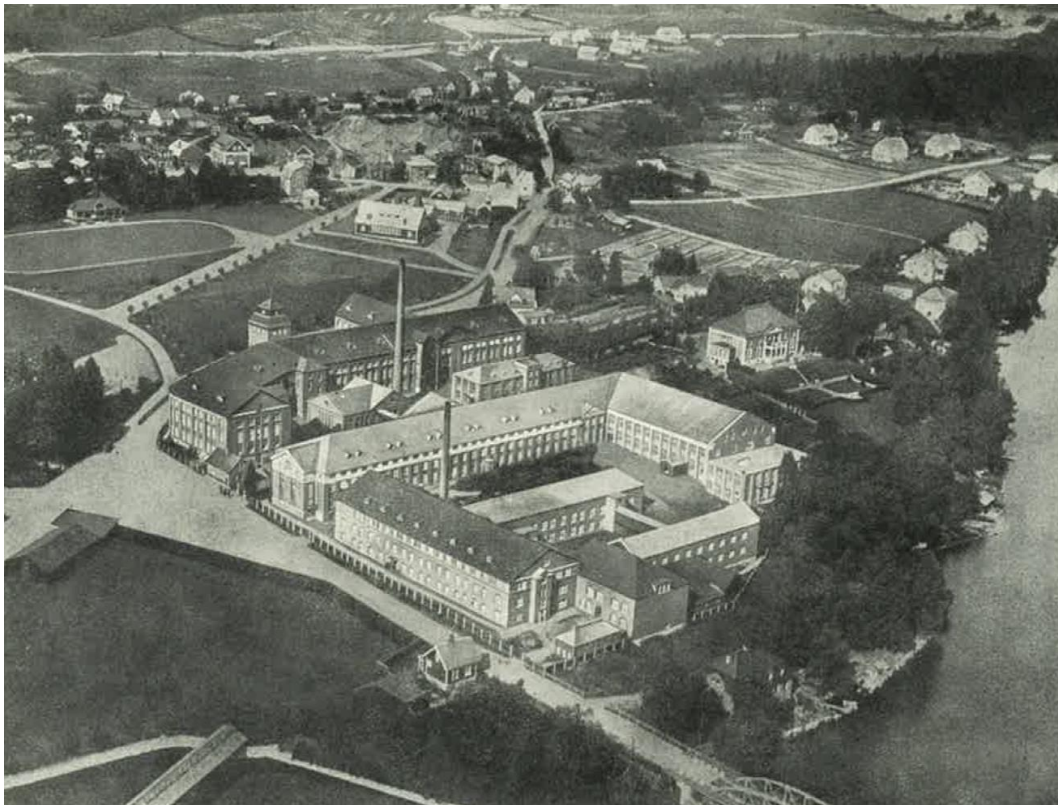
Alkuun kumitehdas valmisti teknisiä kumituotteita ja kalosseja. Päätös polkupyörän sisä- ja ulkorenkaiden valmistamisesta tehtiin vuonna 1924 ja valmistus aloitettiin kaksi vuotta myöhemmin. Ensimmäiset autonrenkaat valmistuivat vuonna 1932. 1930-luvulla yhtiö osti vaikeuksiin joutuneita kumitehtaita ja talvisodan alkaessa se omisti kaikki alan tuotantolaitokset Suomessa. Kumitehtaan toiminta laajeni useille paikkakunnille ja vuonna 1935 siirrettiin suuri osa teknisten tuotteiden valmistuksesta Nokialta Saviolle. Autonrenkaiden valmistus pidettiin Nokialla.

Ajalle tyypillisesti jokaiselle toiminnolle tehtiin oma rakennus tai siipi, kunnes vuonna 1967 vanhin rakennuskanta purettiin uuden, yhtenäisen laajennuksen alta. Kumitehtaan tehdasalue on kehittynyt vuosien saatossa ajallisesti kerroksellisenä ja sillä on ollut alusta lähtien keskeinen rooli kaupunkikuvassa. Valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetun kulttuuriympäristön kohteeksi osoitetut Emäkosken varren teollisuuden tuotantolaitokset ovat Suomen teollistumisen keskeisiä ympäristöjä valtakunnan tasolla. Tehdastoiminnot ovat luoneet ympärilleen yhdyskuntia, jossa työntekijöiden elämän eri tarpeet on huomioitu. Selvitysalueella on ollut oma paloasema, sauna ja tehtaan virkailijoiden asuinrakennuksia. Souranderintien varrella on lisäksi tehtaan päiväkotia ja kumiyhtiön työväestön

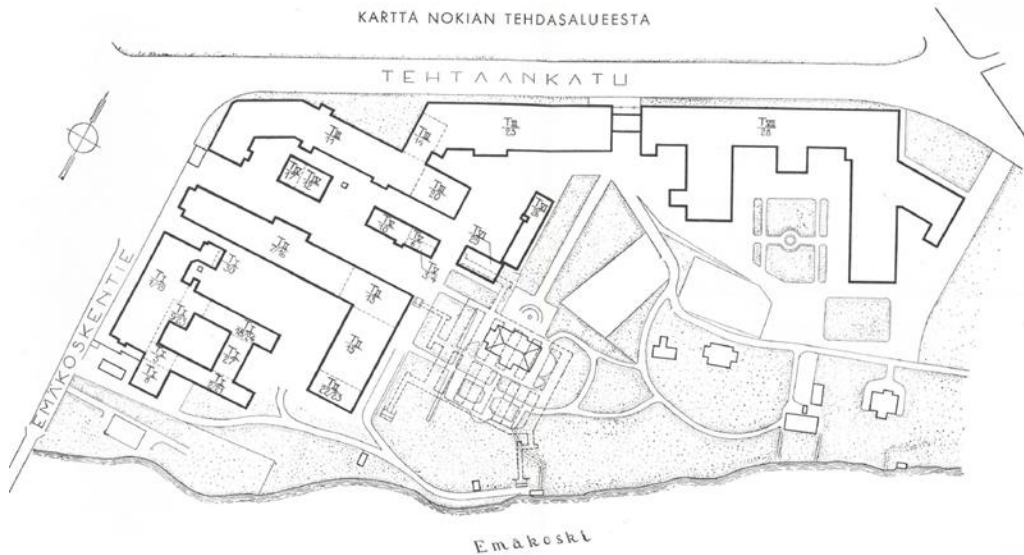
kulttuuriharrastusten edistämiseksi rakennettu Kerhola. Muilta tehdaspaikkakunnilta poiketen vanhat työväenasuinalueet on pitkälti hävitetty kaupunkimaisen rakentamisen tieltä.

Rengastehdasrakennuksen vanhimmat osat selvitysalueella ovat 1940-luvun alusta. Tehdasta on laajennettu useaan kertaan, joista merkittävin laajennus on tehty vuonna 1968. Tehtaan laajentamisen mahdollistava kauppalan uuden liikekeskustan asemakaava vahvistui vuonna 1961. Asemakaavassa käsiteltiin Pirkkalaistien uudelleen linjaaminen sekä kumitehtaan ja Pirkkalaistorin laajentaminen, mitkä vaikuttivat samalla Nokian keskustan uuteen ilmeeseen. Pirkkalaistien uusi linjaus ja tehtaan laajennus hävitti vanhan keskustan sekä sen ja Kumitehtaan välillä sijainneen torin, linja-autoaseman ja urheilukentän sekä muutaman vanhemman rakennuksen.

Vuoden 1967 alussa tuli voimaan Nokia-fuusio, jossa Nokialla toimineet paperi- ja kumiteollisuuslaitokset yhdistettiin Nokia nimen alle. Melon voimalaitos valmistui vuonna 1971 neljän kilometrin päähän kumitehtaasta ja se korvasi tehdasalueelle aiemmin rakennetun voimalan. Se ja sähkölaitos myytiin 1988. 1980-1990 lukujen taitteessa Nokia-yhtiöitä pilkottiin pala palalta pienemmiksi. Vuonna 1995 rengastehdas palasi itsenäiseksi pörssi-yhtiöksi nimellä Nokian Renkaat Oyj.

Kuva: 17 Ilmakuva vuodelta 1936, jolloin nykyinen tehdaskompleksi selvitysalueella ei ole vielä rakentunut. Etualalla vanhin kumitehtaan rakennus, joka on purettu 1960-luvulla.

Kuva: 18 Kuva Gummitehtaan Nokian tehdaslaitoksista vuodelta 1947 (Lähde: Suomen Gummitehdas Osakeyhtiö 1898-1948). Rengastehdas on oikeanpuoleisin rakennus. Pitkittäissuuntainen rakennus keskellä on paloasema autotalleineen ja sen eteläpuolella näkyy muotopuutarhan ympäröimä Hakkalinna. Suurimittakaavainen tehdasrakentaminen on sijoitettu Tehtaankadun ja Emäkoskentien varteen, Emäkosken rannan rakentaminen on pienimittakaavaisempaa tehtaantoimintaa tukevaa rakentamista (Isännöitsijän asuintalo Hakkalinna, sauna, tehtaantoimintajoiden asuinrakennukset).

Kuva: 19 Kuvassa 1940-luvun rengastehdasta ennen 1950-luvun korotuksia.

2.1.5 Arkkitehti W.G. Palmqvist

Merkittävä osa selvitysalueen rakennuksista on arkkitehti Wäinö Gustaf Palmqvistin (1882-1964) suunnittelema. Palmqvist työskenteli aluksi Gustaf Nyströmin, Armas Lindgrenin sekä Lars Sonckin toimistoissa sekä yhdessä Birger Brunilan kanssa, kunnes vuodesta 1919 lähtien hänellä oli oma arkkitehtitoimisto. Hänen toimistonsa suunnitteli monipuolisesti sekä asuin- että liiketaloja, mutta suunnittelun painopiste muovautui ajan kuluessa teollisuuskeskuksiin. Tuotantolaitosten lisäksi Palmqvist suunnitteli teollisuusyhdyskunnan asemakaavat, koulut, urheilurakennukset, yhdistystalot, asuinrakennukset ja sairaalat. Hänen suunnitelmiaan on Nokian lisäksi mm. Jyväskylässä, Jämsänkoskella, Mäntässä ja Valkeakoskella. Toimeksiantajina oli tunnettuja teollisuusjohtajia, kuten Gösta Serlachius ja kenraali Rudolf Walden. Palmqvistin arkkitehtuuri edusti klassisismia.

Kuva: 20 W.G. Palmqvistin suunnittelema Hakkalinnua vuodelta 1924-25. Rakennus on tyyliltään 1920-luvun klassisismia, siinä on voimakas räystäslinja, terassin pylväissä komposiittikapiteelit, parvekkeiden kaiteissa kivibalusterit ja sisäänkäynnin katoksessa kolmikaarinen arkadi. Oikealla Kerhola, jonka Palmqvist suunnitteli tehtaan työläisten kulttuuriharrastuksia varten. Rakennus sijaitsee Nokiassa Souranderintien varrella.

2.1.6 Kaavoitus- ja suojelutilanne

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden taustalla on valtioneuvoston päätöksellä vuonna 2010 voimaan tulleet valtakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnit (RKY 2010). Selvitysalue rajoittuu lounaiskulmastaan Nokian teollisuuslaitosten valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön.

Valtakunnallisen inventoinnin kuvauksen mukaan ”Nokianvirran Emäkosken varrelle perustetut metsä- ja kumiteollisuuden tuotantolaitokset kuuluvat Suomen teollistumisen keskeisiin ympäristöihin. Historiallisesti Nokian puunjalostusteollisuus edustaa modernin paperiteollisuuden varhaisinta vaihetta 1860-luvulta. Kumiteollisuuden alalla Nokiasta on muodostunut 1900-luvun aikana teollisuusalansa synonyymi. Teollisuuslaitokset muodostavat historiallisesti laajan, kerroksellisen ja arkkitehtonisesti arvokkaan kokonaisuuden, joka on edelleen teollisessa käytössä.

Teollisuuslaitokset sijaitsevat Nokianvirran äärellä. Kanava erottaa tehdassaarelle vanhan paperitehtaan, sen vieressä jokirannassa nousevat uuden tehtaan rakennukset. Tuotantorakennusten vanhin kerrostuma on peräisin 1800-luvun lopusta; laajennuksia ja muutoksia on tehty erityisesti 1930-luvulla. Tehtaan konttori on yhtiön suunnittelutehtävissä 1900-luvun alussa toimineen arkkitehti Birger Federleyn tuotantoa. Nokianvirran eteläpuolella sijainneesta sulfittiselluloosatehtaasta on todisteina enää muutamia rakennuksia, mm. happotornit ja spriitehdas. Paperinvalmistus jatkuu uuden tehtaan alueella, jonka perustana ovat 1940- ja 1950-lukujen

rakennusvaiheet. Tehtaan tuntumassa Kullaanvuorella on arkkitehti Bertel Strömmerin 1930-luvulla suunnittelema kumitehtaan ja paperitehtaan ammattikoulu.

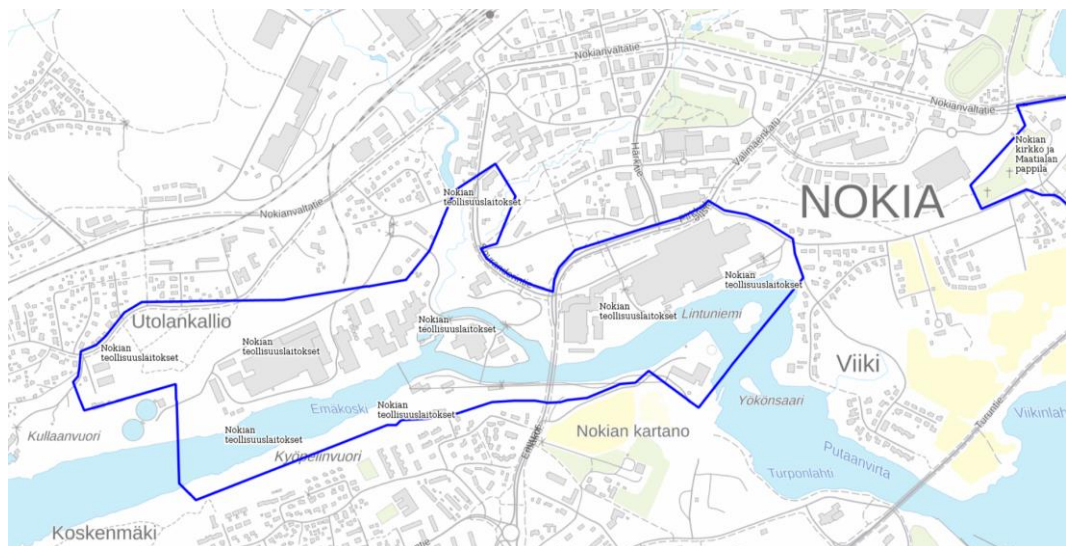
Nokianvirran rantavyöhyke on saanut nykymuotonsa voimalaitosrakentamisen myötä 1971, jonka seurauksena Nokian koskimaisemalle tunnusomaisista tehtaan voimala- ja patolaitoksista ovat kertomassa enää valssipadon kiviarkut.

Nokian kumitehtaan tuotantolaitokset ovat kasvaneet useissa, viime vuosiin jatkuneissa laajennusvaiheissa monumentaaliseksi punatiiliseksi rakennusryhmäksi. Kaarevakulmainen ja tornillinen entinen kalossitehdas 1920-luvulta ja 1942 toimintansa aloittanut rengastehdas ovat kaupunkikeskustaan avautuvan tehdasjulkisivun vanhimmat kerrostumat. 1920-luvun rakennuksiin kuuluvat korttelin sisäosassa sijaitsevat autorengastehdas ja entinen isännöitsijän asuinrakennus. Kumitehtaan rakennukset on suunnitellut arkkitehti W. G. Palmqvist, jonka piirustuksien mukaan on rakennettu myös yhtiön työntekijöiden seurataloon Kerhola, Souranderintien varrella. Seuratalon vieressä on kumitehtaan rakennusmestari N. Salmisen piirtämä Mannerheimin Lastensuojeluliiton neuvola, Lastentalo, 1930-luvulta.”

Inventointiin liittyvän historiatiedon mukaan ”Emäkosken ympäristö oli ennen teollisuutta Nokian ja Viikin kartanoiden hallussa. Ensimmäinen teollisuustontti vuokrattiin Viikin kartanolta, ja myöhemmin teollisuusalue laajeni Nokian kartanon maiden ostolla.

Fredrik Idestamin Nokialle 1868 perustama hiomo oli samanaikaisen Mäntän hiomon kanssa Suomen varhaisimpia. Nokialla aloitettiin myös ensimmäisenä maassa sulfittiselluloosan valmistus 1886. Paperitehdas oli käynnistynyt kuusi vuotta aiemmin. Yhtiön rakennuskantaan kuului 1910-luvulla puuhiomo, selluloosatehdas, paperitehdas ja voimalaitos. Paperin valmistus ja hiomon toiminta päättyi tehdassaarella 1950-luvulla ja rakennukset siirtyivät muuhun tuotantokäyttöön. Sellutehtaan toiminta loppui samoihin aikoihin.

Vuonna 1898 perustettu Suomen Gummitehdas Osakeyhtiö siirtyi Nokialle 1904. Nokian kumijalkineita ja renkaita tuotetaan samalla alueella edelleenkin, tosin 1980- ja 1990-luvuilla toteutettujen yhtiöjärjestelyjen voimin.”

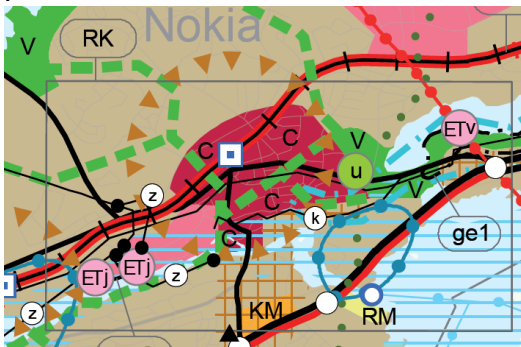
Kuva: 21 Karttaote museoviraston ylläpitämästä karttapalvelusta, jossa on rajattuna Nokian teollisuuslaitosten valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (karttaote rky.fi 8.6.2018)

Pirkanmaan maakuntakaava 2040

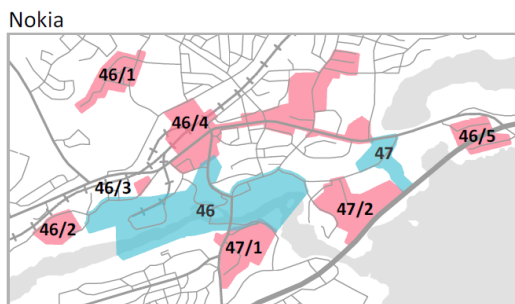
Maakuntahallitus määräsi kokouksessaan 29.5.2017 Pirkanmaan maakuntakaavan 2040 tulemaan voimaan maankäyttö- ja rakennuslain 201 § mukaisesti ennen kuin se on saanut lainvoiman. Maakuntakaava tuli päätöksen mukaisesti voimaan, kun päätöksestä kuulutettiin 8.6.2017. Pirkanmaan maakuntavaltuuston hyväksymispäätöksestä Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen jätetyt 12 valitusta on ratkaistu 23.5.2018. Valitusten perusteella hallinto-oikeuden tekemät kumoamispäätökset eivät koskeneet selvitysalueetta.

Pirkanmaan maakuntakaava 2040 osoittaa selvitysalueelle taajama-alueita ruskealla rasterilla. Alue on osa tiivistettävää asemanseutua, jonka suunnittelussa ja toteutuksessa on pyrittävä raideliikennettä tukevaan yhdyskuntarakenteeseen sekä laadukkaisiin kävelyn ja pyöräilyn yhteyksiin. Aluetta koskee ruskea ruuturasteri, jolla osoitetaan yhdyskuntarakenteeltaan tiiviit, tiivistettävät tai tiiviinä toteutettavat alueet, jotka tukeutuvat tehokkaaseen joukkoliikennejärjestelmään. Sinisellä viivarasterilla on osoitettu maakunnallisesti arvokasta maisema-alueita.

Selvitysalueen kuuluminen valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen joukkoon on maakuntakaavakartalla osoitettu viittauksella RK. Karttateknisistä syistä arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt on esitetty erillisillä kartoilla.

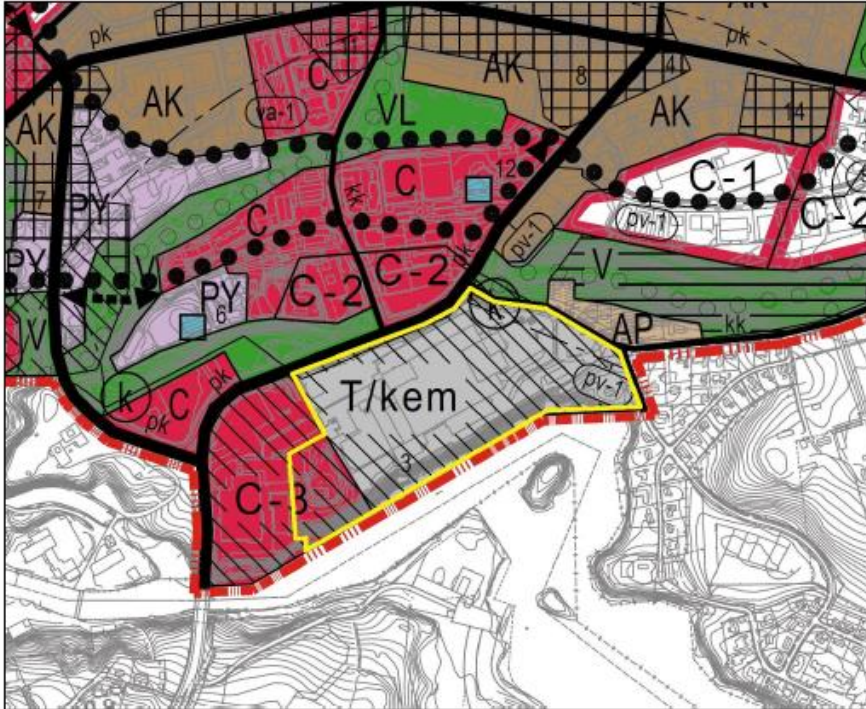
Kuva: 22 Ote Pirkanmaan maakuntakaava 2040 kaavakartasta

Kuva: 23 Pirkanmaan maakuntakaava 2040 liitekarta 12b, jossa on osoitettu Nokian valtakunnallisesti merkittävät (sininen rasteri) ja maakunnallisesti merkittävät (punainen rasteri) rakennetut kulttuuriympäristöt. Selvitysalue sijaitsee kohteen 46 alueella.

Yleiskaava

10.9.2012 hyväksytyssä Keskustan osayleiskaavassa 2030, suunnittelualue on osoitettu teollisuus- ja varastoalueeksi, jolla on/jolle saa sijoittaa merkittävän, vaarallisia kemikaaleja valmistavan tai varastoivan laitoksen (T/kem) sekä osittain toimitilapainotteiseksi keskustatoimintojen alueeksi (C-3). Suunnittelualueen koilliskulma on merkitty vedenhankinnan kannalta tärkeäksi pohjavesialueeksi ja alueen pohjoisrajalle on merkitty kaasujohto.

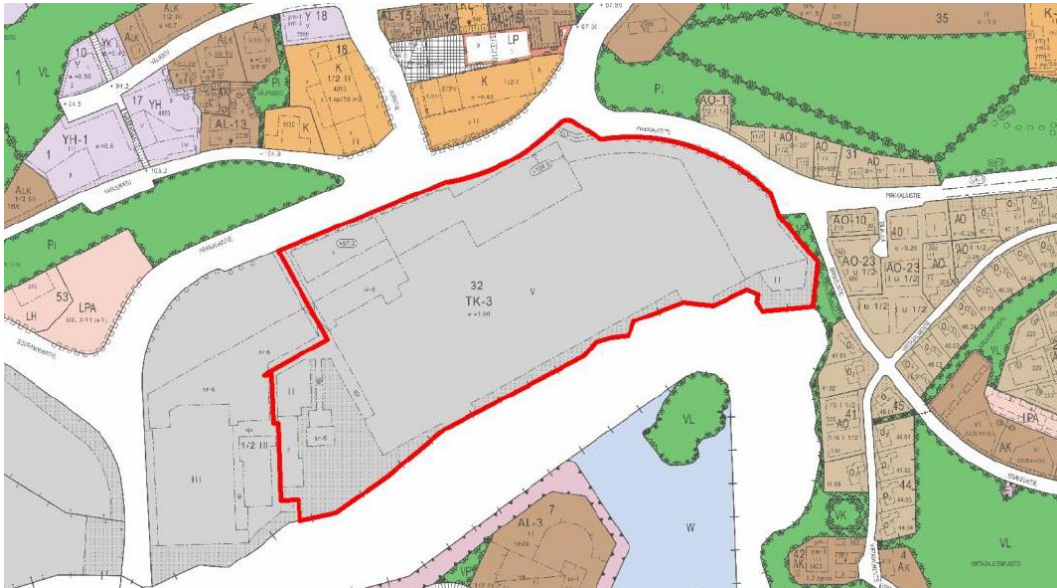

Kuva: 24 Ote osayleiskaavasta.

Asemakaavat

Alueella on voimassa 27.11.2000 vahvistunut asemakaava. Alueelle on vireillä asemakaavamuutos. Voimassa olevassa asemakaavassa alue on osoitettu merkinnällä **TK-3** (Yhdistettyjen liike- ja teollisuusrakennusten korttelialue. Tontille saa rakentaa yhden asunnon. Tontille sallitusta kerrosalasta saadaan enintään puolet käyttää liike- tai toimistotiloja varten. TK-3 korttelialueella olemassa olevassa rakennuksessa tai sen osassa saadaan suorittaa korjaaminen uudisrakentamiseen verrattavalla tavalla sen estämättä mitä edellä on määrätty:

- alueen käyttötarkoituksesta, silloin kun uudisrakentamiseen verrattava korjaaminen ei muuta rakennuksen tai sen osan käyttötarkoitusta
- rakennusten sijoittamista tontille
- tontin enimmäiskerrosalasta
- asuntojen lukumäärästä
- asuinrakennusten lukumäärästä
- rakennuksen enimmäiskerrosluvusta.)

Kuva: 25 Ote asemakaavayhdistelmästä.

Osa vanhimmasta rengastehdasrakennuksesta sekä Hakkalinna eli työterveysasema on osoitettu suojelumerkinnällä **sr-6** (Kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Rakennusta ei saa purkaa ilman rakennuslupaviranomaisen myöntämää lupaa. Purkamislupa voidaan myöntää vain pakottavasta syystä. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- tai muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen kulttuurihistoriallisesti arvokas ja kaupunkikuvallisesti merkittävä ulkonäkö kadunpuoleisilla sivuilla säilyy. Mahdolliset aikaisemmin tehdyt, tyyliin sopimattomat kadunpuoleisen julkisivun muutokset on korjaus- tai muutostöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan entistään.)

Pirkkalaistien varteen on osoitettu istutettava puurivi.

2.2 Arkkitehtuurin kehitys 1920-luvulta 1960-luvulle

Itsenäisen Suomen ensimmäinen arkkitehtuurin tyyli oli 1920-luvun klassisismi. Se seurasi jugendtyyliä, joka vallitsi Euroopassa 1880-luvulta ensimmäisen maailmansodan alkuun. 20-luvun klassisismille on tyypillistä korkeat sisäänkäynnit ja ikkunoiden sijoittaminen aivan ulkoseinän pintaan. Koristeaiheet kumpuavat antiikin aikakaudelta, mutta vähenevät vuosikymmenen loppupuolella päätyen 1930-luvun pelkistettyihin seinäpintoihin.

Arkkitehtuurissa 1920-luvulta lähtien ryhdyttiin vähentämään yksityiskohtaisia koristeita ja toiminnan kannalta turhia elementtejä. Ajateltiin, että julkisivut muotoutuvat itsestään esteettisesti sopuisiksi, mikäli sisätilat suunnitellaan toimiviksi. Tätä periaatetta kutsuttiin funktionalismiksi. Funktionalismi syntyi vastareaktion klassisismille. Syntyi halu vapautua aikaisemmasta arkkitehtuurin traditiosta ja antiikin ihailusta. Varsinaisena kukoistuskautena voidaan pitää vuosia 1925–1935.

Maailmansotien välisenä aikana arkkitehtuurissa otettiin käyttöön betoninen pilari-laatta – järjestelmä, mikä vapautti sekä väliseinät että julkisivut. Vapaa pohjaratkaisu syntyi, kun

väliseinät voitiin rakenteen ansiosta sijoittaa mihin vain pilarien väliin. Julkisivut eivät olleet enää kantavia rakenteita, jolloin ikkunoiden sijoittelu vapautui. Aikakaudelle onkin tyypillistä matalien toisissaan kiinni olevien ikkunoiden, ns. nauhaikkunoiden, käyttö.

Sotien jälkeinen nopea yhteiskunnallinen ja taloudellinen rakennemuutos, johon liittyi muuttoliike maalta kaupunkiin ja teollisuuden kasvu, muokkasi suomalaista maisemaa ja rakentamista. Suomessa toinen maailmansota ja sotakorvausten maksu 1940–1960-luvuilla pakottivat maksimoimaan vähäiset resurssit. Tällöin tieteellisen liikkeenjohdon periaatteita alettiin hyödyntää aikaisempaa enemmän. Tieteellisistä periaatteista nousi mm. taylorismi, jossa liiketaloudelliset ja yhdyskuntataloudelliset lähtökohdat johtivat järjestelmärakentamiseen, jossa muunneltavuus, tilankäytön yleispätevyys ja joustavuus olivat tärkeitä. Ihanteena oli myös näiden tuoma mielikuva urbaanista elämästä.

Sotien jälkeistä aikaa rakennusalalla leimasi materiaalipula ja samalla suuri asuntotarve ympäri Suomea. Tällöin perustettiin myös jälleenrakennustoimisto, jonka suunnittelemat tyypitalot voidaan nähdä yhtenä etappina kohti standardisointia ja teollista betonielementtirakentamista. Kuitenkin kokonaisuutta katsoen jälleenrakentamista merkittävämmäksi muutosvoimaksi kasvoi maaltamuutto ja elintason nousu. Talousjärjestelmän muutoksen siirtyminen markkinajärjestelmästä suunnittelujärjestelmään kehitti myös tuotantoteknologiaa, joka johti teollisten tuotteiden kysynnän ylittymiseen määrällä. Tämä puolestaan aiheutti paineita markkinoiden säilyttämiseen ja tuotekehittelyyn. Avoin järjestelmäajattelu, moduulit ja sarjallisuus muodostuivat rakennusteollisuuden arkipäiväksi.

1950-luvulta lähtien pesubetonipintoja alettiin suosia ja ns. betonibrutalismusilla vaikutti arkkitehtuuriin. Tyyliuunnalle tyypillistä oli puhdaslinjainen muotokieli ja karut, viimeistelemättömät betonipinnat. 1960-luvulla arkkitehtuuria leimasi Mies Van der Rohen periaatteet klassisista järjestelmistä ja mitoitukselta. Strukturalismi oli vähäeleistä, materiaaleja ja rakenteita korostavaa suunnittelua.

Rakennusten betoniosia ryhdyttiin 1950-60-luvuilla verhoilemaan erityyppisillä levyillä. Liikerakennuksissa saatettiin käyttää läpivärjättyä lasilevyä, kuparia ja alumiinia. Rappaus oli kuitenkin edelleen vallalla oleva julkisivuverhoilu. Funktionalismin 1930-luvun nauhaikkuna palasi jälleen vaihtoehdoksi perinteiselle yksittäiselle aukolle. Tasakatot suosittiin edelleen.

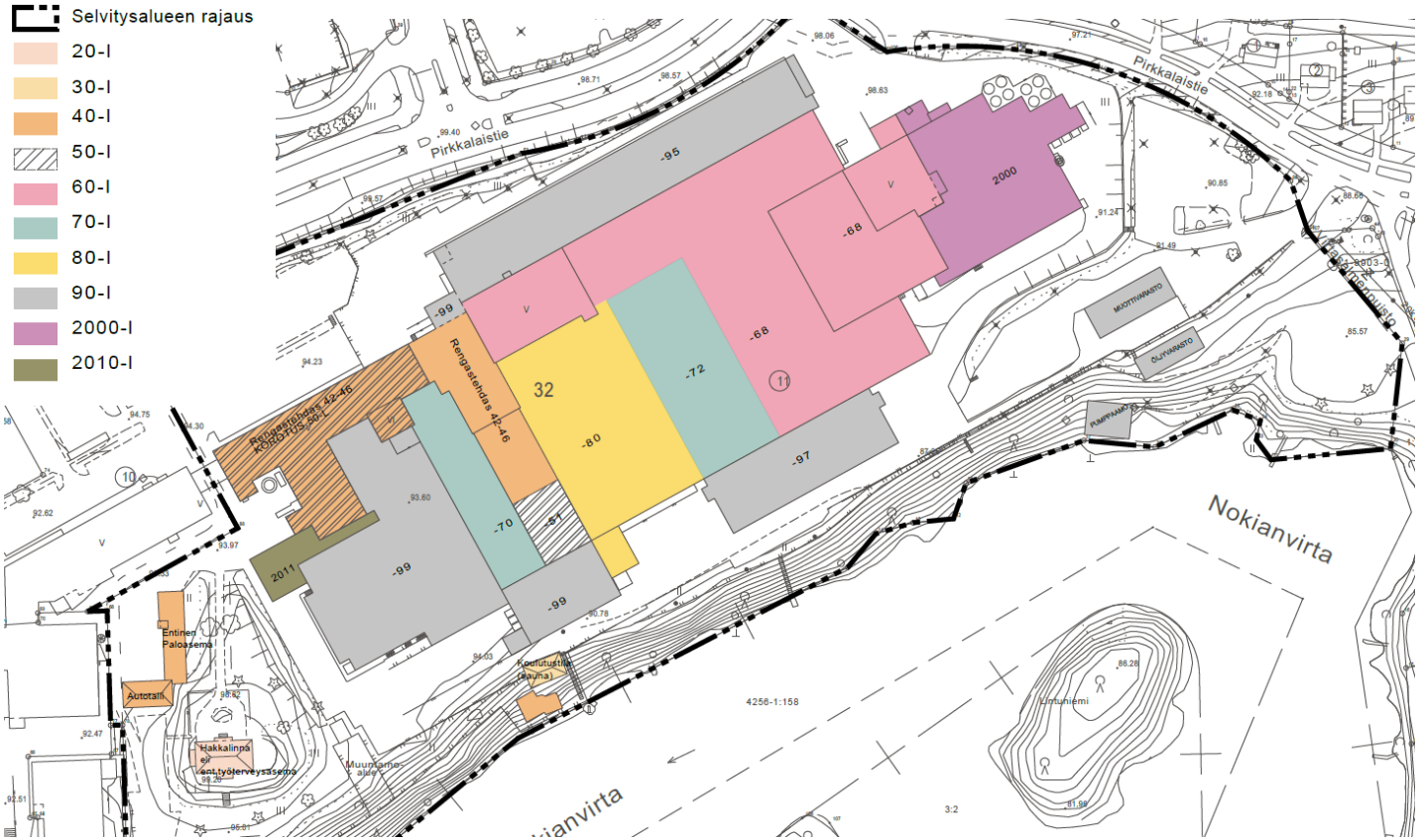
2.3 Sotien jälkeinen tehdasrakentamisen kehitys

Punatiili oli seinämateriaali, jota käytettiin tehdasrakentamisessa yleisesti 1940-luvulle saakka. Sodan jälkeen siirryttiin useasti tärytiilen käyttöön, jota tänä päivänä lähimmin vastaa Siporex-harkot. Sodan jälkeen käytössä olivat myös eristysmateriaali insuliitti ja Rauma-levy, joita ei enää valmisteta. Sodan jälkeisen materiaalipulan helpotuttua alettiin puolestaan säästää ensisijaisesti työn määrässä, mikä lisäsi rakennustekniikan ja materiaalien kehitystä. 1960-luvulta lähtien teräs yleistyi teollisuusrakennusten rungoissa ja poimulevy edelleen myös seinien sisä- ja ulkopinnoissa. Myös betonia ja toisinaan puuta käytettiin runkorakenteissa.

Tehtaiden rakentamisessa 1950-1960-luvuilla siirryttiin elementtirakentamiseen ja käsityövaltaisuus alkoi väistyä. Monet nimekkäät arkkitehdit olivat perinteisesti myös teollisuusyritysten luottoarkkitehteja, jolloin heillä oli mahdollisuus toteuttaa jopa varsin monumentaalisia ideoita. 1970-luvulle tultaessa arkkitehtien rooli kuitenkin väheni tai

ainakin rajoittui julkisivusuunnitteluun, kun alettiin siirtyä yhä enemmän elementtien ja valmiiden rakennusosien hyödyntämiseen sekä haastavampiin prosessitekniikoihin. Vanhojen punatiilisten tehtaiden sijaan rakennettiin suuria halleja ja tyyppiratkaisuja, joiden ei välttämättä katsottu tarvitsevan kestää kuin teollisuusprosessin käyttöään. Tehdashallin rakentamistavaksi kehittyi myös yleiskäyttöisyys, joka lisää mahdollisuuksia siirtää tehtaiden tuotantoa uusiin paikkoihin. Tyypillistä yleiskäyttöiseksi tarkoitettulle teollisuusrakennukselle on mm. yksitasaisuus, lattioiden tasaisuus ja kattokannakkeiden pitkä jänneväli.

3 Kohdekuvaukset

3.1 Rengastehdas

Rakennus on edelleen toiminnassa oleva Nokian Renkaiden tuotantolaitos ja se kuvattiin asemakaavamuutosta varten ulkoapäin. Inventointi ei käsittele rakennuksen sisätiloja.

Inventointi käsittää tehdasrakennuskompleksin, joka koostuu inventointihetkenä 9/2018 kahdeksan eri vuosikymmenen kerroksesta. Alkujaan kampamainen rakennusmassa on laajentunut voimakkaasti eri suuntiin ja nykytilanteessa rakennus täyttää lähes koko kiinteistön maa-alkan. Kaupunkikeskustaa kohti rakennus yhdessä Nokian Portin rakennusmassan kanssa muodostaa noin 500 metriä pitkän julkisivun, josta 400 metriä on selvitysalueella. Ennen 1990-luvulla rakennettua pohjoisosan laajennusta julkisivu kulki samassa linjassa 400 metrin mittaisen matkan. Punatiilinen julkisivu Pirkkalaistien/Härkitien suuntaan on muurimainen maamerkki.

Selvitysalueella sijaitsevan rengastehtaan ensimmäisen osan suunnittelijana toimi arkkitehti W.G. Palmqvist. Vanhimmat rakennusosat ovat vuodelta 1942 ja edustavat klassista punatiili-tehdasarkkitehtuuria. Sodan aikana rakennettu rengastehdas on

julkisivultaan jäsennelty kahden kerroksen korkuisin pilasterein kolmen ikkunan levyisiin kentiin. Alun perin kolmekerroksista tehdasta korotettiin kahdella kerroksella sodan jälkeen 1950-luvun alussa, jolloin tehtaalla alettiin valmistaa renkaiden puuvillakoordia. Muutamaa vuotta myöhemmin siirryttiin raionkoordiin, mutta osastolla tehtiin vielä vuorineulosta jalkineisiin vuoteen 1973 asti.

Kuva: 26 Rengastehtaan julkisivu vuodelta 1946.

Kuva: 27 Rengastehtaan julkisivu inventointiajankohtana 9/2018.

Henkilöautonrenkaiden valmistus siirrettiin 1968 uuteen rakennukseen, jolloin muu tuotanto jäi vanhoihin tiloihin. Tarve uusiin tiloihin oli syntynyt autokannan lisääntyessä voimakkaasti 1960-luvulla. Laajennuksen suunnittelivat arkkitehdit Anja ja Aaro Hakanen. 1960-luvun julkisivussa näkyy rakennusajankohdalle tyypillinen tasakaton, punatiilen ja nauhaikkunan käyttö. Varsinkin tornimaiset 5-kerroksiset osat kertovat tehdasrakennuksen 1960-luvun aikakaudesta. 1990-luvulla rakennettu matala pohjoisosan laajennus peittää 1960-luvun kerrostuman julkisivun alemmat osat Nokian liikekeskustan suuntaan.

Vyörenkaiden tuotantoa varten rakennettiin laajennus 1972, raskaille renkaille 1974 ja edelleen 1981. Laajennus kalanterisaliille valmistui 1996. Rakennus on yksikerroksinen lukuun ottamatta 5-kerroksisia raaka-ainevarastoja. Yhteen torneista sijoittuu myös viiden kerroksen korkuinen, raionkoordinaattien esikäsitteilyyn tarkoitettu impregnointilaitte. Ikkunat ovat kattoikkunoita tai katonrajassa sijaitsevia nauhaikkunoita, torneissa aukotus vaihtelee. Tehdasta on laajennettu tämän jälkeen vielä vuosina 1999, 2000 ja 2011.

Rakennusvuosi	1942	Laajennukset	-46,-51,-55 1968,-74, -78,-81,-96,-99, 2000, 2011
Suunnittelija	W. G. Palmqvist/ Anja ja Aarno Hakanen./ H.Koivikko	Suojelutilanne	Osa vanhimmasta osasta asemakaavalla, sr-6-
Osoite	Pirkkalaistie 7-11		
Käyttötarkoitus	Rengastehdas	Kerrosluke	1-5, tornit 5-6
Pääasiallinen rakennusmateriaali	Tiili, laajennuksia betonielementillä	Kattomuoto	Tasakatto
Julkisivumateriaalit	Punatiili, laajennuksissa tiililaattaa	Kate	Bitumikate
Väritys	Punatiili	Perustukset	Betoni
Ikkunat	alkuperäinen osa valkoinen, laajennuksissa ruskea	Ulko-ovet	

Julkisivu koilliseen

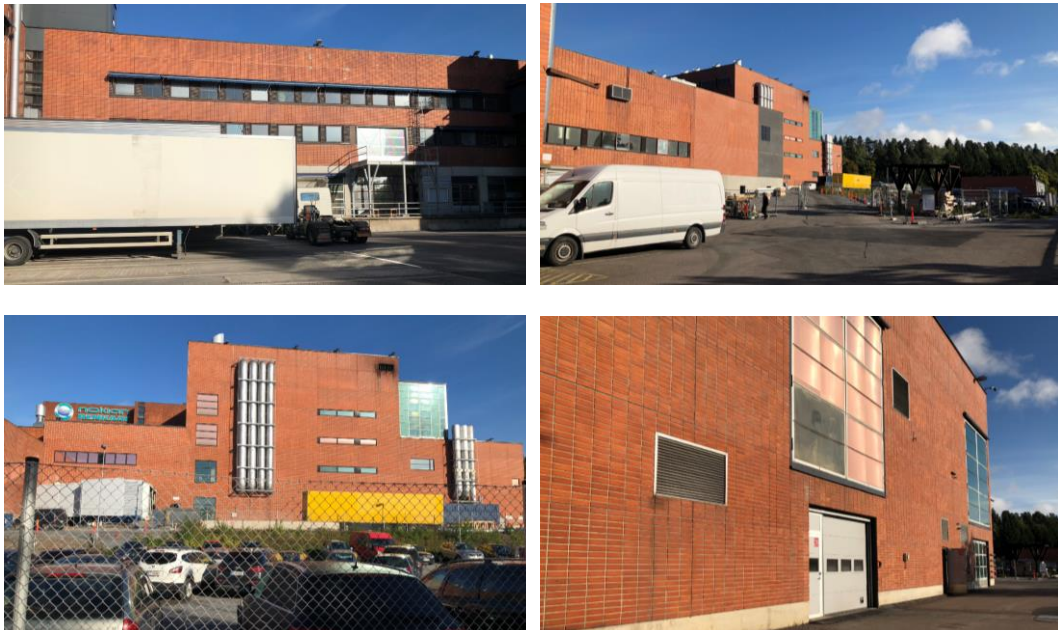
Tehdaskompleksin julkisivu Pirkkalaistielle koilliseen näyttäytyy moninaisena. Suurimpana massana on vuonna 2000 rakennettu laajennus ja siihen liittyvät tornimaiset siilot. Myös vuoden 1968 laajennus itäisemmän tornin osalta näkyy Välimäenkadun ja Pirkkalaistien risteykseen.

Kuva: 28 Näkymää koilliseen Pirkkalaistielle.

Julkisivu kaakkoon

Lähes 400 metriä pitkä julkisivu kaakkoon Nokianvirran suuntaan on hyvin moninainen ja porrastettu. Julkisivuissa näkyy vuosien 2000, 1968, 1997, 1980, 1999 ja 2011 laajennukset (lueteltuna koillisesta luoteeseen kuljettaessa). Laajat punatiilipintaiset betonielementit ja nauhaikkunat muodostavat pääosan julkisivupinnoista.

Kuva: 29 Julkisivun osia Nokianvirran suuntaan.

Julkisivu lounaaseen

Julkisivussa lounaaseen kohti Nokian Porttia on osin nähtävissä vielä alkuperäisen 1940-luvun rakennuksen osia ja sitä korottanutta 1950-luvun laajennusta. Vuoden 2011 ja 1999 uudisosat liittyvät julkisivuun laajoilla aukottomilla elementtipinnoillaan.

Kuva: 30 Julkisivuja lounaaseen.

Julkisivu luoteeseen

Näyttävin julkisivu suuntautuu luoteeseen kohti Nokian liikekeskustaa ja Pirkkalaistietä. 1940-luvun ja 1960-luvun osat kulkevat samassa linjassa, mutta julkisivun yhtenäisyyden rikkoo pohjoisessa 1990-luvun matala laajennus, joka sijoittuu kylkiäisenä 1960-luvun rakennusosiin. Myös vuonna 2000 rakennettu laajennus on osa luoteisjulkisivua.

Kuva: 31 Julkisivu luoteeseen on tehdaskompleksin näyttävin.

3.2 Sauna

Vuonna 1939 rakennettu sauna on toiminut viime vuodet tehtaan koulutuspaikkana, inventointihetkellä rakennus on työmaakonttorina. Tiilirakennus on aumakattoinen, ja julkisivuiltaan valkoisella sävyllä sileäksi rapattu. Ikkunat ovat kaksiruutuiset, katolla on kaari-ikkuna. Kate on punaista saumapeltiä. Rinteeseen sijoitettu rakennus on Nokianvirran suuntaan kaksitasoinen. Rakennus on jäänyt tehtaan laajenemisen myötä ns. puristuksiin Nokian virtaan laskevan rinteeseen ja tehdaskompleksi väliin. Tehtaan ajoväylä kaiteineen kulkee kiinni rakennuksessa.

Kuva: 32 Sauna kuvattuna pohjoisesta tehtaan suunnasta.

Rakennusvuosi	1939	Laajennukset	
Suunnittelija		Suojelutilanne	ei suojeltu, osa RKY- aluetta
Osoite	Pirkkalaistie 7-11		
Käyttötarkoitus	Alun perin sauna	Kerrosluku	2
Pääasiallinen rakennusmateriaali	Tiili	Kattomuoto	Auma
Julkisivumateriaalit	Rappaus	Kate	Saumattu pelti
Väritys	Vaalea rappaus, katto punainen	Perustukset	Rapattu
Ikkunat	kaksiruutuiset	Ulko-ovet	puu

Kuva: 33 Vasemmalla sauna etelästä Nokianvirran suunnasta, oikealla sisääntulo lännestä.

3.3 Kumitehtaan paloasema

Tehtailla on perinteisesti ollut omat paloasemansa. Kumitehtaan auto- ja kalustohalli on valmistunut sodan aikaan vuonna 1941. Se on punatiilinen, tasakattoinen yksikerroksinen suorakaiteen muotoinen rakennus, jonka keskellä on viisikerroksinen letkutorni. Rakennuksessa on paneloidut pariovet kolmelle suuremmalle palokaluston autolle ja kolme pienempää pariovea. Ikkunat ovat kaksiruutuisia, letkutornin pystysuuntaiset ikkunat on koristeltu ristikkopuittein. Katteena on bitumia. Paloasemaan kytkeytyy kaksikerroksinen autotalli vuodelta 1946.

Kuva: 34 Paloasema luoteesta kuvattuna.

Kuva: 35 Paloseman pääjulkisivu kuvattuna 1940-luvulla.

Rakennusvuosi	1941	Laajennukset	
Suunnittelija		Suojelutilanne	ei suojeltu, osa RKY- aluetta
Osoite	Pirkkalaistie 7-11		
Käyttötarkoitus	Kumitehtaan paloasema	Kerrosluke	1, letkutorni 5 krs
Pääasiallinen rakennusmateriaali	Tiili	Kattomuoto	Tasakatto
Julkisivumateriaalit	Punatiili	Kate	Bitumihuopa
Väritys	Punatiili	Perustukset	Betoni
Ikkunat	kaksiruutuiset	Ulko-ovet	puu

3.4 Autotalli

Punatiilinen, aumakattoinen autotalli kytkeytyy kiinni Kumitehtaan paloasemaan. Yhdessä paloaseman kanssa rakennukset luovat pienimittakaavaisempaa tunnelmaa tehdasalueen sydämeen. Sen ikkunat ovat kaksiruutuiset tai pystysuuntaiset ja koristeltu ristikkopuittein. Pohjoispuolen julkisivussa on neljä autotallin ovea, joista yksi on uusittu muista poiketen, kolme on vastaavaa paneloitua pariovea kuin paloasemassa. Kate on punaista tiiliuritettua peltiä.

Kuva: 36 Autotallin julkisivu etelään.

Rakennusvuosi	1946	Laajennukset	
Suunnittelija		Suojelutilanne	ei suojeltu, osa RKY- aluetta
Osoite	Pirkkalaistie 7-11		
Käyttötarkoitus	Autotalli	Kerrosluku	1-2
Pääasiallinen rakennusmateriaali	Tiili	Kattomuoto	Auma
Julkisivumateriaalit	Punatiili	Kate	pelti
Väritys	Punatiili	Perustukset	Betoni
Ikkunat	kaksiruutuiset	Ulko-ovet	puu

Kuva: 37 Panorama kuvia paloaseman ja autotallin sijainnista tehdasalueen sydämessä.

3.5 Hakkalinna

Hakkalinna on suojeltu asemakaavalla, eikä sen inventointi ja arvottaminen sisälly tämän selvityksen tehtävänantoon. Rakennus on kuitenkin valokuvattu osana tehdasalueen inventointia.

Rakennusvuosi	1924-25	Laajennukset	
Suunnittelija	Wäinö G. Palmqvist	Suojelutilanne	Suojeltu asemakaavassa (sr-6)
Osoite	Pirkkalaistie 7-11		
Käyttötarkoitus	Alun perin asuinrakennus	Kerrosluvu	2
Pääasiallinen rakennusmateriaali	Tiili	Kattomuoto	Auma
Julkisivumateriaalit	Tiili	Kate	Savitiili

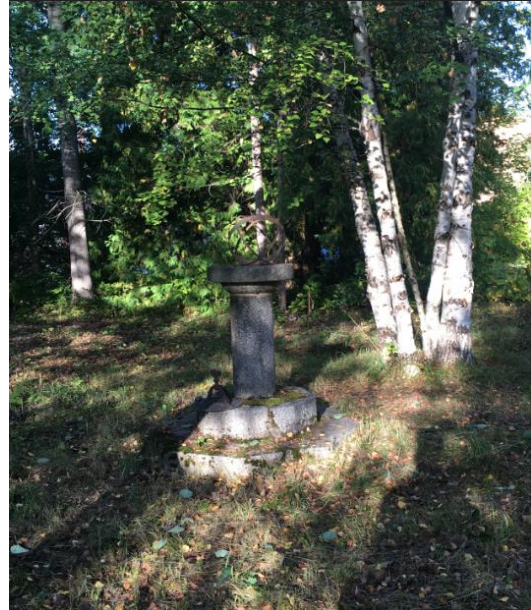
Väriyty	Punatiili, listat hiekanruskea rappaus, katto punainen	Perustukset	Graniitti
Ikkunat	pääosin 12-ruutuiset	Ulko-ovet	puu

Kuva: 38 W.G. Palmqvistin suunnitteleman Hakkalinnan pääjulkisivu on symmetrinen.

Kuva: 39 Hakkalinnan julkisivut ovat säilyneet hyvin alkuperäisinä. Muotopuutarha on vuosien saatossa menettänyt alkuperäistä loistokkuuttaan.

Kuva: 40 Hakkalinnan muotopuutarhasta on säilynyt graniittisia portaita ja istutuskorokkeita. Rakennukselle johtaa koivukuja. Takapihalla on vehreän luonnon keskellä taideteos.

4 Johtopäätökset

4.1 Arvottaminen

4.1.1 Arvottamisen periaatteet

Esityksen rakennusten arvottamisesta on laatinut Sweco Ympäristö Oy:n arkkitehti Maritta Heinilä. Lopullinen arvottaminen tehdään asemakaavoituksen yhteydessä yhdessä Pirkanmaan maakuntamuseon ja Nokian kaupungin edustajan kanssa. Maakuntamuseon kannanotto suojelutarpeisiin ja kohteen arvottamiseen saadaan kaavoituksen yhteydessä viranomaislausunnoin.

Laissa rakennusperinnön suojelemisesta rakennusten merkittävyyttä arvioidaan rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta.

4.1.2 Selvitysalueen arvot

Tehdasalue on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2010). Valtakunnallisen inventoinnin mukaan kumiteollisuuden tuotantolaitokset kuuluvat Suomen teollistumisen keskeisiin ympäristöihin ja Nokiasta on muodostunut 1900-luvun aikana teollisuusalansa synonyymi. Teollisuuslaitokset muodostavat historiallisesti laajan, kerroksellisen ja arkkitehtonisesti arvokkaan kokonaisuuden, joka on edelleen teollisessa käytössä. Rengastehdas on kasvanut useiden laajennusvaiheiden myötä kerrokselliseksi monumentaaliseksi pääosin punatiiliseksi rakennusryhmäksi, jolla on merkittävä kaupunkikuvallinen rooli Nokian liikekeskustassa. Tehdasalue kokonaisuudessaan luo ja vahvistaa paikallista tehdashistoriasta kumpuavaa identiteettiä.

Arkkitehtoniset arvot

Rakennuksen eri aikakausien laajennukset muodostavat maamerkkimäisen kokonaisuuden Nokian liikekeskustan suuntaan. Näistä arkkitehtonisesti arvokkaimmat ovat 1940-50 -luvun ja 1960-luvun rakennusosat.

Tehdasrakennuksen alkuperäiset osat suunnitellut Klassista punatiilitehdasrakentamista edustava 1940-luvun osa 1950-luvun korotuksineen on arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnittelema. W.G. Palmqvist on arvostettu ja kuuluisa tehdasyhdyskuntien suunnittelija, joten vanhimmilla osilla on myös suunnittelijansa tuomaa kulttuurihistoriallista arvoa.

Arkkitehtien Anja ja Aarno Hakanen suunnittelema 1960-luvun laajennus edustaa arkkitehtonisesti tasokasta modernia tehdasrakentamista ja sijoittuu luontevasti vanhemman tehdasalueen rinnalle. Näyttävimmät osat ovat luoteisjulkisivun kaksi viisikerroksista tornia nauhaikkunoineen ja punatiilisine elementtipintoineen.

Kumitehtaan paloasema on arkkitehtonisesti edustava näyttävä massasommitelma, jossa korkea letkutorni yhdistyy vaakasuuntaiseen matalaan suorakaiteen muotoiseen kappaleeseen. Kappalemaisuuutta korostaa tasakatto. Pariovien paneloinnit ja ikkunoiden ristikot tuovat koristeellisuutta julkisivuihin. Siihen liittyy aumakattoineen kaksikerroksinen punatiilinen autotalli.

Aumakattoinen rapattu saunarakennus edustaa tehtaan 1930-luvun kerrosta. Arkkitehtonisesti rakennus edustaa pelkistettyä klassisismia.

Historialliset arvot

Nokian rengastehdas on merkittävä toimija ja suomalaisen rengasteollisuuden uranuurtaja, jonka toiminta on jatkunut selvitysalueella 1920-luvulta lähtien. Tehdas myös edelleen toimii alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Tehdasyhdyskunnan pitkä ja merkittävä historia näkyy paikallisesti selvitysalueella laajemmalla alueella sekä yhdyskuntaan vahvasti liittyneiden rakennusten että tielinjausten myötä.

Pihapiirin rakennukset Kumitehtaan paloasema, autotalli, isännöitsijän asunto ja sauna edustavat teollisuusyhdyskuntaan olennaisesti liittyntä pienimittakaavaisempaa rakentamista ja tehdasalueen 1920-, 1930- ja 1940-luvun kerroksia. Tehdasalueelta on

purettu aiemmin kolme virkailijan asuntoa, joten säilyneet pihapiirin rakennukset ovat harvinaistuneita.

Maiseman ja ympäristön arvot

Teollisuusrakennukset ovat tärkeä osa Nokian suurmaisemaa ja lähialueen maisema- ja taajamakuva - varsinkin pohjoisesta, lännestä ja etelästä katsottuna. Päätehdasrakennus noin 500 metrin mittaisella julkisivullaan on Nokian liikekeskustan maamerkki. Tehtaan näkyminen Nokianvirran yli etelään Nokian kartanon suuntaan on myös arvokasta. Massiivista tehdasrakentamista pehmentää ympäröivä puusto sekä pienimittakaavaisemmat elementit: Kumitehtaan paloasema, autotalli ja Hakkalinna muotopuutarhoineen ja koivukujineen. Sauna on jäänyt tehdaskompleksin laajennuksen myötä puristuksiin Nokianvirran ja massiivisen tehdasrakennuksen väliin ja sen rooli maisemassa ja tehdasmiljöössä on menettänyt arvoaan.

4.2 Suositukset

4.2.1 Suositukset rakennuksia koskien

Rakennusinventoinnin perusteella suositellaan asemakaavalla suojeltavan tehdasalueelta Kumitehtaan paloasema ja siihen liittyvä autotalli, joiden säilyttäminen on mahdollista ilman rajoituksia tehtaan toiminnan tulevaisuuteen. Hakkalinnaa koskeva asemakaavallinen suojelu tulee myös asemakaavamuutoksen yhteydessä säilyttää.

Tehdaskompleksin julkisivuista arvokkaimmat osat tulisi säilyttää, eikä niihin tulisi kytkeä kiinni uusia laajennusosia. Näitä ovat 1940- ja 1950-luvun osat sekä luoteeseen että lounaan suuntaan ja 1960-luvun laajennus, erityisesti viisikerroksiset tornit luoteen suunnan julkisivussa. Tehtaan pohjoispuolen täydennysrakentaminen tulee olla riittävän etäällä arvokkaamista julkisivun osista, eikä se saa korkeudellaan estää arvokkaimpien julkisivuosien näkymistä Pirkkalaistien suuntaan. Täydennysrakentamista suositellaan sijoitettavaksi ensisijaisesti tehtaan etelä- ja itäpuolelle.

Suojelua suositellaan ulotettavan ainoastaan julkisivuihin – kulttuuriympäristönkin näkökulmasta tehtaan nykyisen toiminnan jatkuminen ja tulevaisuuden kehittymisen mahdollistaminen on ensisijaista. Myös suojeltavien rakennusten sisätiloissa saa olla alkuperäisestä käyttötarkoituksesta poikkeavaa toimintaa.

4.2.2 Suositukset aluekokonaisuutta koskien

Suunnittelualue on osa valtakunnallisesti merkittävä rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2010). Tästä syystä alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen arvot säilyvät. Uusi rakentaminen on sopeutettava alueen kulttuuriympäristön ominaispiirteisiin ja ajalliseen kerroksellisuuteen.

Piha-alueiden osalta Hakkalinna muotopuutarhan alue sinne johtavine koivukujineen tulee säilyttää. Pienimittakaavainen piha-alue Kumitehtaan paloaseman yhteydessä, samoin 1940-luvun rakennusosien piha-alueet tulee säilyttää rakentamattomina.

Katso:

Liite 2: kartta suosituksista

5 Liitteet

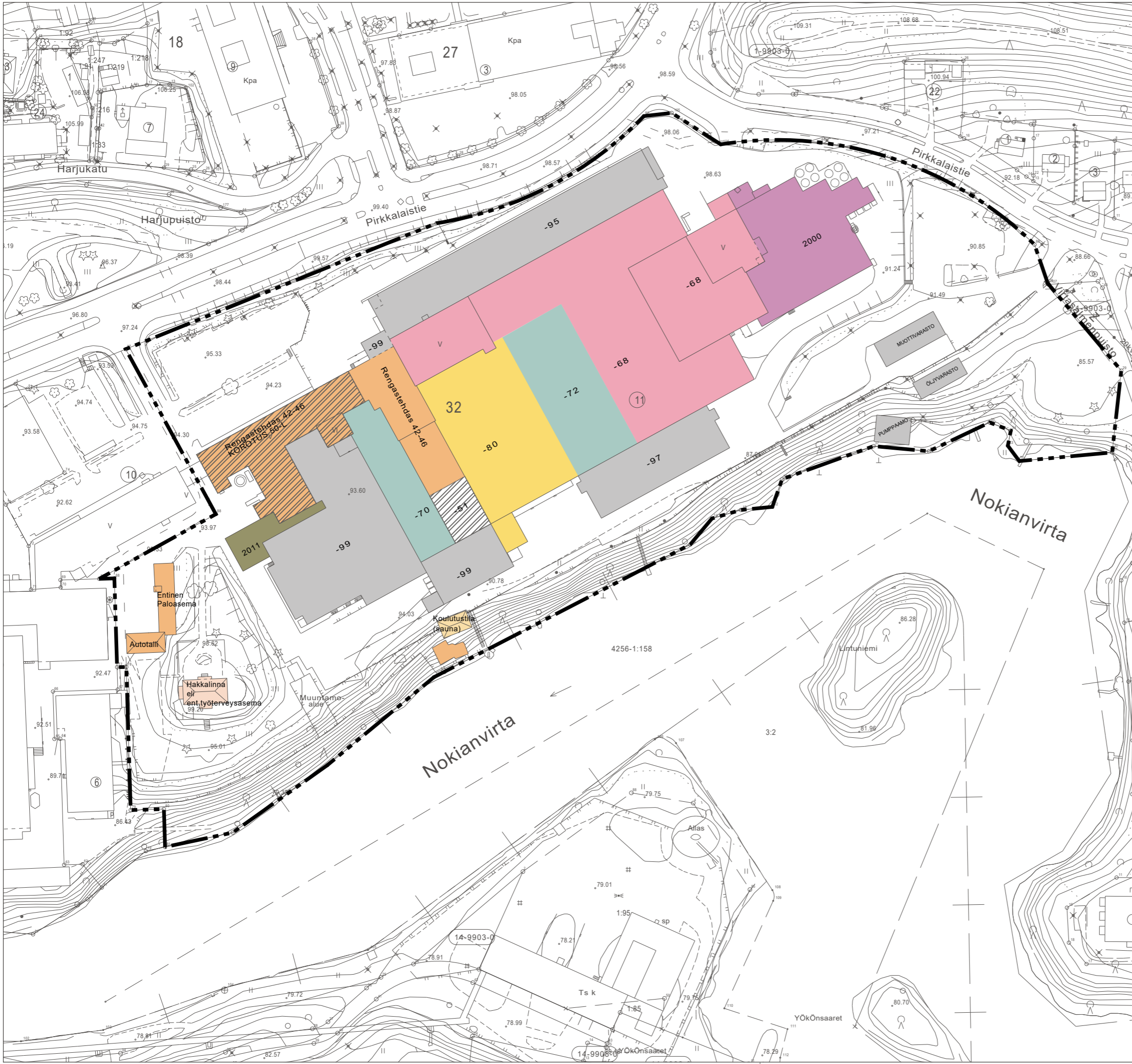
liite 1: kartta selvitysalueen rakentumisesta, liite 2: kartta suosituksista

Kartta selvitysalueen rakentumisesta

1.10.2018

1:2000

- Selvitysalueen rajaus
- 20-I
- 30-I
- 40-I
- 50-I
- 60-I
- 70-I
- 80-I
- 90-I
- 2000-I
- 2010-I

- Selvitysalueen rajaus
- Kulttuurihistoriallisten arvojen kannalta merkittävä rakennus/rakennuksen osa
- Puistomaisena säilytettävä alueen osa
- Rakentamattomana säilytettävä alueen osa
- Matalan (1-2 krs) rakentamisen alue
- Parhaiten täydennysrakentamisen/muutoksen kestävä alue

